

stallen in open goten af te voeren; 't mocht wel met een goot *onder* de straat „up dat die straet daer schoen of blijft”.

Het *privaat* – *stille* zei men toen – vormde nog geen integreerend deel van de woning, lag in het gunstigste geval daarbuiten, maar ontbrak meestal geheel. Daarentegen vond men evenals elders ook hier privaten ten algemeene nutte, der stede stillen: zij lagen in Oost- en West-nieuwland, bezienden de lange brug over de haven, welke daaraan dan ook haar naam van Stillebrug ontleende. Met deze eigenaardigheid had zelfs de strafwetgever rekening te houden en zoo liet deze bij de keur toe, dat zij die moesten „inlegghen” – huisarrest hadden – naar buiten gingen „om hairs gevoechs te doen, sonder argelist. . . ende die afterwairt utmach die en sal voir niet utgaan, sonder argelist. Wel naëf!

Dat de keur boete bedreigde tegen hem die het kerkhof bezigde voor het doel, waartoe de stad meer eigenaardig de bovengenoemde openbare gelegenheden had ingesteld, is heel natuurlijk, maar het wijst tevens erop dat in dit opzicht nog niet in voldoende mate met de eischen van het leven was rekening gehouden.

Badkamers, door onze grootouders nog nauwelijks gekend, ontbraken natuurlijk ten eenen male. Ten minste in het huis. Want in iedere middeleeuwsche stad vond men wel badstoven, openbare badhuizen van bescheiden afmetingen, waar zij die thuis niet over vuur beschikten, evenals de vele zwervers, zich tevens konden warmen; maar het zal niet tot den *bon-ton* gerekend zijn van deze huizen gebruik te maken. De overheid weerde ze tenminste uit het centrum en nadat de nachtwacht was uitgegaan om de ronde te doen, mocht er vuur noch licht branden, terwijl de keur, niet zonder reden, gebod er „meenwiven noch bordeel” te houden.¹⁾ Deze stoven schijnen hun oorspronkelijk onschuldig karakter al spoedig te hebben afgelegd of zijn geheel verdwenen, althans bij de verdere reglementeering, na 1420, is alleen sprake van bordeelen, aan welke dan, evenals te voren aan de stoven, bepaalde stads- nu zelfs zekere straatgedeelten worden aangewezen.

1) Verg. Suppl. Keurboek 5 Sept. 1476.